

OPASNOSTI KOJE DANAS PRIJETE BOGATSTVU I FIZIČKOJ SIGURNOSTI ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Sažetak

Sve su zemlje na svijetu izložene opasnostima koje u različitoj stopi i u razmjeri predstavljaju prijetnju fizičkoj sigurnosti, bogatstvu i interesima svake države. Pojave i fenomeni, bilo prirodne ili prouzrokovane ljudskim faktorom, očituju se u opasnosti. Procjena i upravljanje rizicima, poduzimanje mjera, radnji i aktivnosti za njihovo sprječavanje, izazov je za sve zemlje. Zemlje zapadnog Balkana uvijek su bile pod utjecajem različitih rizika poput: kibernetičkih rizika, klimatskih rizika, socijalnih rizika, ekonomskih rizika, rizika od prirodnih katastrofa kao što su zemljotresi, oluje, poplave itd., koje se očituju u velike razmjere i posljedice za zemlje regije.

Regija zapadnog Balkana vrlo je izložena seizmičkim opasnostima. U prosjeku je svake tri godine pogodio potres od 7 stupnjeva, svakih 13 godina intenzitetom od 8 stupnjeva i svakih 15 godina intenzitetom od 9 stupnjeva. Rad će se usredotočiti na prepoznavanje, učestalost i ozbiljnost rizika s kojima se trenutno suočavaju zemlje poput Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije, Kosova, Makedonije i Albanije. Mjere koje ove zemlje poduzimaju za upravljanje njima.

Ključne riječi: rizik, upravljanje, osiguranje, zemlje zapadnog Balkana

* Dr. sc. Sherif Gashi

Sherif Gashi je diplomirao računovodstvo na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Prištini 1982. Godine. Godine 2008. magistrirao je ekonomske znanosti, a četiri godine kasnije stekao titulu doktora ekonomskih znanosti. Stručnjak je za područje osiguranja. Predavač je na Sveučilištu Pjetër Budi u Prištini na katedri za osiguranje. Po datumu 01/03/2019 profesor na Sveučilištu „Globus“ u Prištini. Autor više od 38 znanstvenih radova, među njima sedam znanstvena, a ostale je prezentirao na međunarodnim konferencijama u Zagrebu, Skoplju, Tirani, na Kosovu, Crna Gora, Amsterdamu, Plovdivu, Grac Austrija. Autor tri znanstvene knjige: „Analiza tržišta osiguranja“ objavljene u veljači 2011. godine, „Upravljanje rizicima na tržištu osiguranja“, objavljene u svibnju 2013, „Mirovinski sustavi i njihova reforma“ objavljene u svibnju 2018 godinu.

Uvod

Tamo gdje postoji opasnost, postoji neizvjesnost, a gdje je neizvjesnost, postoji i izloženost nestabilnosti. Osiguratelji preuzimaju i upravljaju rizikom u zamjenu za premiju. Premija za svaku policu ili ugovor izračunava se na temelju povijesnih podataka prikupljenih iz mnogih sličnih polica i plaća se prije isporuke usluge. Stvarni trošak svake polise za osiguravatelja nije poznat do kraja razdoblja osiguranja (ili za neke proizvode osiguranja dugo nakon završetka razdoblja osiguranja), kada se trošak potraživanja može izračunati dovršetkom. Osiguravajuće tvrtke zarađuju novac upravljajući različitim vrstama rizika, npr. rizik od rane smrtnosti, rizik od katastrofa uzrokovanih od ljudi ili prirodnim katastrofama, rizik od gubitka imovine, gubitka prihoda kroz prekid poslovanja, itd. Većina rizika koje osiguravajuća društva preuzimaju u upravljanju, npr. opasnosti od prometnih nesreća, požara, prekida rada zbog požara, oštećenja strojeva, rizika krađe, opasnosti od tuče, poplave itd. česti su rizici i s malim posljedicama. Takve rizike je lakše predvidjeti, procijeniti na temelju iskustva aktera, temeljenih na teoriji velikog broja, a gubici od takvih rizika imaju mali intenzitet. Problemi u upravljanju rizicima su oni koji potječu od katastrofa koje se teško mogu predvidjeti, ali ako se dogode gubici, mogu biti katastrofalne za osiguravajuća ali i za reosiguravajuća društva. Rizik je katastrofalni u slučaju da je veliki broj ljudi izložen opasnosti od velikog gubitka zbog pojave rizika. To bi mogla biti prirodna katastrofa u obliku potresa, poplava ili čak terorističkog napada koji rezultira gubitkom života, uništenjem infrastrukture u velikom obimu, gubitkom bogatstva itd. Katastrofe su se u povijesti događale više puta na globalnoj razini kao što su. Pobuna u Taipingu (1851. – 1864.) u kojoj je život izgubilo preko 10 milijuna ljudi, kao i odavno, takozvana glad u Kini, španjolska pandemija gripe, poznata kao Crna smrt u Europi itd. dva svjetska rata, nacistički genocidi, glad u Velikoj Britaniji, staljinistički totalitarizam itd.

Rizici od prirodnih katastrofa

Geopolitičke napetosti, klimatske promjene, globalno nepovjerenje i disavantaž digitalne tehnologije, četiri su glavne prijetnje koje prijete svjetskom napretku u 21. stoljeću. (António Guterres, generalni tajnik Ujedinjenih naroda). Katastrofalni događaji događaju se relativno rijetko u usporedbi s većinom drugih rizika osiguranja. Ako pogledamo prosjek tijekom proteklog desetljeća, otprilike 60.000 ljudi na svijetu umire od prirodnih katastrofa svake godine. To otežava upravljanje i procjenu katastrofalnih rizika jer nema dovoljno empirijskih podataka. Nisu točno predvidljivi. Kina, Indija i Sjedinjene Države su među državama koje su najviše pogođene prirodnim katastrofama. Neke od prirodnih katastrofa koje se događaju u Sjedinjenim Državama uključuju tornada, uragane, poplave, cunami, klizišta i požare.

Najveća prirodna katastrofa koja se ikada dogodila u Sjedinjenim Državama bio je tropski ciklon u Galvestonu u Teksasu 1900. Prema statističkim podacima posljednjih godina više od 72 milijuna ljudi bilo je zahvaćeno prirodnim katastrofama u Kini.

Geopolitičke napetosti, klimatske promjene, globalno nepovjerenje i nedostaci digitalne tehnologije su četiri glavne prijetnje svjetskom napretku u 21. stoljeću. (António Guterres, generalni tajnik Ujedinjenih naroda). Katastrofe događaju se relativno rijetko u usporedbi s većinom drugih rizika osiguranja. Ako uzmemo prosjek tijekom proteklog desetljeća, otprilike 60.000 ljudi u svijetu umire od prirodnih katastrofa svake godine. To otežava upravljanje i procjenu rizika od katastrofa jer nema dovoljno empirijskih podataka. Katastrofe nisu točno predvidljive. Kina, Indija i Sjedinjene Države su među državama koje su najviše pogođene prirodnim katastrofama. Neke od prirodnih katastrofa koje se događaju u Sjedinjenim Državama uključuju tornada, uragane, poplave, cunami, klizišta i požare. Najveća prirodna katastrofa koja se ikada dogodila u Sjedinjenim Državama bio je tropski ciklon u Galvestonu u Teksasu 1900. Prema statističkim podacima posljednjih godina više od 72 milijuna ljudi bilo je zahvaćeno prirodnim katastrofama u Kini. Kinu obično pogađaju prirodne katastrofe poput poplava, suša, zemljotresa, tajfuna itd. Najveća katastrofa u Kini je poplava rijeke Jangce 1998. godine. Indija je jedna od najugroženijih zemalja na svijetu od prirodnih katastrofa. To je uglavnom zbog tople i vlažne klime Indije koja je povoljna za ciklone i poplave. Najozbiljnija prirodna katastrofa koja se ikada dogodila u Indiji je Indijski ciklon iz 1839. u kojem je ubijeno 300 000 pojedinaca. Prema izvješću German Watch „Global ClimateRisk Indeks“ objavljenom 2019., zemlje i teritoriji koji su u 2017. godini najviše pogođene bile su Porto Rico, Šri Lanka i Dominikanska Republika.

Rizici od uragana

Povećanje oluje dovodi do porasta morskih valova kao posljedica promjena atmosferskog tlaka. Uspon oluje najopasniji je i najštetniji dio uragana. Uragani mogu uzrokovati velike poplave. Tornado može uništiti domove i uzrokovati urušavanje zgrada. Uragani mogu izazvati strah u javnosti zbog svoje sposobnosti da sravne cijele gradove. Uragan iz Kariba iz 1780. godine poznat je kao najveći uragan ikad u kojem je poginulo više od 20.000 ljudi. Uragan Mitch iz 1998. god. tada je prošao kroz otoke Swan i Honduras, krećući se prema Belizeu, El Salvadoru, Gvatemali i Nikaragvi, uzrokujući preko 19.000 žrtava i veliku imovinsku štetu. Prema podacima Nacionalnog centra (NHC), oko 36 uragana pogodilo je SAD između 1995. i 2017., od kojih se 13 smatra velikim uraganima.

Rizici od poplava

Klimatske promjene povećavaju rizik od poplava diljem svijeta, posebno u obalnim i nizinskim područjima, zbog ekstremnih vremenskih prilika i porasta razine mora. U 2017. godini klimatske i vremenske katastrofe pogodile su gotovo svaki kontinent poput: poplave u Južnoj Aziji, uragana i velikih zemljotresa u Sjevernoj Americi, klizišta i suše u Africi i prijetnje od cunamija u Srednjoj Americi. Prema podacima Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj¹, poplave uzrokuju više od 40 milijardi USD godišnje štete u cijelom svijetu. SAD je teško pogođen poplavama gdje gubici u roku od godinu dana iznose oko 8 milijardi USD. Broj smrtnih slučajeva porastao je posljednjih desetljeća na više od 100 ljudi godišnje. Stanovnici poplavljenih područja mogu ostati bez energije i pitke vode, a pitka zagađena voda može dovesti do izbijanja smrtonosnih bolesti poput tifusa, hepatitisa-A i kolere. Poplave i dalje pogađaju više ljudi širom svijeta nego bilo koja druga vrsta prirodne katastrofe. U prosjeku je pola milijarde ljudi zahvaćeno riječnim poplavama, olujama ili požarima svake godine. Godišnji globalni gubitak, uzrokovan poplavama iznosi preko 50 milijardi USD. Ti će se troškovi vjerojatno dodatno povećati jer se mnogi ljudi i tvrtke sele u gusto naseljena gradska područja. Neki od najvećih svjetskih gospodarskih središta suočavaju se s najvećim rizikom od poplava, posebno u SAD-u, Kini i Indiji. U Europi regije koje su najviše pogođene poplavama su metropolitanska središta Amsterdam – Rotterdam, Pariz, itd.

Rizici od požara

Opasnosti od požara danas su sve učestalije i sa sve većim razornim kapacitetom. Zemlje koje su ove katastrofe najviše pogodile su: SAD, Australija, Španjolska, Grčka, Albanija, Brazil, itd. Gubici uzrokovani požarima vrlo su veliki u svijetu. Na primjer. U SAD-u su požari 2018. rezultirali 12,91 milijardi USD, direktnom imovinskom štetom, a najveći gubici od američkih požara bili su oni iz 2001. godine koji su iznosili 34,38 milijardi USD. uključujući gubitke terorističkog akta iz rujna 2001. Ukupna šteta i gospodarski gubitak uzrokovan požarima u Australiju od rujna 2019. i 2020. godine iznosit će 110 milijardi dolara, navodi Myers². Šteta uključuje: štete na kućama i tvrtkama, automobilima, gubitak radnih mjesta i plaće, gubici na farmama i žetvi, oštećenja infrastrukture, gubici u pomoćnom u poslovanju, zatvaranje škola i troškovi nestanka struje za tvrtke i pojedince, kao i uništavanje divljači. Očekuje se da će klimatske promjene, uključujući porast temperature i duže suše i dalje povećavati učestalost i ozbiljnost izbijanja velikih požara.

1 OECD (2016), Financial management of Flood Risk, OECD Publishing, Paris, ISBN 978-92-64-25767-2

2 Dr Joel N. Myers, generalni direktor AccuWeather-a.

Egzistencijalni rizici

Danas, zahvaljujući ekonomiji i tehnološkom napretku, životni standard nikad nije bio viši, ali nažalost, iz istog razloga suočeni smo s nizom novih katastrofalnih globalnih antropogenih rizika. Povećani tehnološki rizici, rizici za globalno gospodarstvo, socijalni i geopolitički rizici također su glavna briga za svijet. Egzistencijalna opasnost prijeti postojanju svim postojećim vrstama.

Rizici umjetne inteligencije

Čovječanstvo se suočava s neizvjesnom budućnošću jer tehnologija omogućava razmišljanju o sebi i prilagođavanju svom okruženju. Umjetna inteligencija prerusena u korisne digitalne pomoćnike, osobni automobili koji se sami upravljaju (roboti), ako se dozvoli da se razvijaju bez kontrole, jednog dana mogu čovjeku predvidjeti kraj. Vanjski savjetnik CESR-a³ predviđa da će automobili dostići 90 posto inteligencije na razini ljudskoj, do 2075. Prijetnja koju predstavlja za ljudski rod ako se razvija izvan našeg razumijevanja i kontrole uspoređena je s razvojem nuklearnog oružja.

Profesor Hawking, govoreći u 2016., rekao je: „Jednom kada automobili dođu do kritične faze da budu u stanju da se mogu sami evoluirati, ne možemo predvidjeti hoće li njihovi ciljevi biti isti kao naši. Umjetna inteligencija ima potencijal da se razvija brže od ljudskog roda“.⁴ Roboti ubojice, neophodni su u modernoj borbi, jer se oni brže kreću, upotreba robota u borbi imat će manje gubitaka u ljudstvu. Međutim, prema kritičarima, prijetnje čovječanstvu mogu nadmašiti bilo kakve vojne ili koristi, za provođenje zakona. Najveći strah je da će se roboti ubojice jednog dana okrenuti protiv svojih tvoraca.

Rizici od gospodarskih kriza

Financijski rizici su katastrofalni, jer imaju veliku ozbiljnost i oštrinu, kao i uzrokuju vrlo veliku štetu. Ekonomisti smatraju da će svakih deset godina doći do financijske krize, ali neka će imati veći a neka manji utjecaj. Financijske krize zahtijevaju veliku pažnju jer mogu zahvatiti cijeli svijet. Globalizacijom su se financijski i ekonomski sustavi povezali širom svijeta, olakšavajući komunikaciju i olakšavajući protok robe i informacija. Mala drhtavica na financijskom tržištu pogađa gotovo svaku zemlju svijeta. KimonValaskakis kaže: „Planeta Zemlja danas nalikuje Boeingu 747 koji leti u snažnoj turbulenciji uzrokovanoj zajedničkim učinkom globalizacije i tehnoloških promjena. Svi smo putnici u ovom avionu; globalisti i anti globalisti, ekolozi i prirodoslovci, unionisti i nacionalisti. Situacija je upravljiva i avion može preći ovo opasno

³ Cambridge Centar za istraživanje egzistencijalnog rizika

⁴ Richard Benson „From nuclear war to rogue AI, the top 10 threats facing civilisation“ Wired, 12 february, 2017 <https://www.wired.co.uk/article/10-threats-civilisation-ai-asteroid-tyrannical-leader>

područje i izbjeći katastrofu, ali samo ako se poduzmu posebne mjere. Ali nažalost, avion je bespilotni. Jaka struja gura avion ulijevo i udesno i opasnost da avion padne vrlo je velika“.⁵

Financijska kriza 1929. – 33. Do globalne financijske krize 2007. – 2008. Bila je jedna od najozbiljnijih kriza. Depresija je trajala gotovo 10 godina i rezultirala je velikim gubitkom prihoda, rekordnom stopom nezaposlenosti i gubitkom proizvodnje, posebno u industrijaliziranim zemljama. U Sjedinjenim Državama stopa nezaposlenosti dosegla je gotovo 25 posto, na vrhuncu krize 1933. *Kriza – 1973* Zemlje OPEC-a objavile su naftni embargo, naglo zaustavivši izvoz nafte u Sjedinjene Države i njihove saveznike. Globalna financijska kriza 2007. – 2008., jedna je od najvećih svjetskih kriza koja se ikada dogodila. Procjena nastale štete je da jednaka kao šteta nastala u oba svjetska rata. Sljedeće što se mora pažljivo razmotriti je snažno povećanje kolaterala kreditnih obveza.

Rizici od prirodnih pandemija

Postoje neke značajke današnjeg svijeta zbog kojih globalna pandemija može postati vjerojatnija nego ikad prije. Putovanja, trgovina hranom i urbano stanovanje dramatično su porasli u moderno doba, što je olakšavalo da nova bolest brzo zarazi veliki dio svjetske populacije.

Globalni katastrofalni rizici izuzetno su rijetki, ali se i javljaju. Na primjer, Justinijanova rana 541 – 542., nove ere, ubila je oko 17 posto svjetske populacije. Nedavno je španjolska gripa 1918 – 19. Ubila oko 10 posto svjetskog stanovništva. Ti su događaji malo vjerojatni u nekim desetljećima, a to je razlog koji vjerojatno objašnjava zašto im se posvećuje izraženija pažnja. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 11. ožujka proglasila je COVID-19 pandemijom, pokazujući više miliona slučajeva koronavirusne bolesti u preko 110 zemalja i teritorija širom svijeta, te kontinuirani rizik od daljnjeg širenja svijeta.

Rizici od terorizma

Nedovoljno globalno upravljanje predstavlja rizike u društvenoj i političkoj sferi, ali mehanizmi upravljanja razvijaju se sporije od tehnoloških i društvenih promjena. Postoje zabrinutosti vlada, privatnog sektora i šire javnosti zbog nedostatka mehanizama upravljanja za učinkovito rješavanje rizika, pregovaranja i presuđivanja između različitih i sukobljenih interesa.

Svijet je sve bogatiji, zdraviji, obrazovaniji, smireniji i bolje povezan, a ljudi žive dulje, ali pola svijeta je potencijalno nestabilno. Prosvjednici širom svijeta pokazuju sve veću spremnost da ne toleriraju neetično vladino odlučivanje.

⁵ KimonValaskakis, „La planete Terre est-ell gouvernable“, www.asdeq.org/publikation/acte99.

Sve više obrazovana i internetsko povezana generacija ustaje protiv zloupotrebe vlasti. Korupcija i organizirani kriminal rastu, ekološka održivost opada, dugovi i ekonomska nesigurnost u porastu, klimatske promjene nastavljaju se pogoršavati, jaz između bogatih i siromašnih nastavlja opasno rasti. Terorizam je sve destruktivniji, rašireniji i teško ga je spriječiti. Politički nemiri i nemiri mogu rezultirati većim gubicima, posebno u pogledu imovine, osobnih i komercijalnih interesa.

Rizici od nuklearnog oružja

Na planeti sada postoji više od 15.000 nuklearnih oružja, ali potopiti Zemlju u razornu nuklearnu zimu bio bi vrhunac 100 takvih eksplozija.

Rizici od klimatskih promjena

Od industrijske revolucije, ljudi su okrivljeni za poremećivanje osjetljive ravnoteže atmosfere. Koncentracije ugljičnog dioksida oslobođene prilikom sagorijevanja fosilnih goriva, kao i drugi plinovi, povećavale su se alarmantnom brzinom, tvoreći debeli pokrivač oko zemlje. Klimatske promjene povećavaju rizik od poplava širom svijeta, posebno u obalnim područjima i nizinama. Svijet je već gotovo pet puta više izložen riziku od prirodnih katastrofa nego 1970-ih zbog klimatskih promjena. To je zaključak nedavnog izvještaja Svjetske meteorološke organizacije. Tijekom prvog desetljeća 21. stoljeća dogodilo se 3496 prirodnih katastrofa uzrokovanih poplavama, olujama, sušama i toplinskim valovima. Ispostavilo se da su se ove prirodne katastrofe dogodile otprilike pet puta više od onih prijavljenih tijekom 1970-ih (743). Ove rastuće prirodne katastrofe nastale su kao posljedica klimatskih promjena. Samo u Rusiji je zbog toplotnog vala 2010. poginulo više od 55 000 ljudi. Zabrinutosti za okoliš i klimatske promjene su vidljivi širom svijeta. Početkom ove godine svaka se država članica EU pridružila gotovo svim drugim državama u svijetu potpisavši Pariški sporazum o klimatskim promjenama i založivši se za smanjenje emisije ugljičnog dioksida.

Opasnosti s kojima se suočavaju zemlje Zapadnog Balkana

Zapadni Balkan prostire se na 275, 244 četvornih kilometara s ukupnom populacijom od preko 25 milijuna ljudi. Zapadni Balkan uključuje: Republiku Hrvatsku, Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Sjevernu Makedoniju, Kosovo i Albaniju. U ovom ćemo radu izuzeti Hrvatsku kao dio EU, a mnogi istraživači isključuju je kao balkansku zemlju.

Tabela br. 1: Zemlje zapadnog Balkana, površina, stanovništvo i BDP na kraju 2018. godine.

Države	BPV – €	Stanovništvo ⁶	Površina ⁷
Hrvatska	52.247.000.000	4.284.889	56.594 km ²
Kosovo	6.500.000.000	1.907.592	10.880 km ²
Bosna i Hercegovina	18.875.809.000	3.791.662	51.129 km ²
Srbija	42.238.230.000	7.186.862	77.474 km ²
Albanija	12.866.290.000	2.839.005	28.748 km ²
Crna Gora	4.378.320.000	640.029	13.812 km ²
S. Makedonija	10.451.860.000	2.114.550	25.713 km ²

Prirodne katastrofe predstavljaju opasnost za život, imovinu, okoliš i kulturno nasljeđe. Zapravo, cjelokupni proces gospodarskog i društvenog razvoja zemlje je u opasnosti od prirodnih katastrofa, koje gospodarstvu često koštaju milijune eura, a posebno pogađaju zajednice u potrebi.

Ljudi u svim većim gradovima na Zapadnom Balkanu suočavaju se s alarmantnom razinom zagađenja zraka koja smanjuje njihov životni vijek jer je nerazvijen, politički krhka regija još uvijek u velikoj mjeri ovisna o sagorijevanju ugljena kako bi se proizvela energija. Izvještaj objavljen u UN-ovom programu zaštite okoliša pripremljen je u suradnji sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom i institucijama za upravljanje kvalitetom zraka u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji. To se zasnova na podacima prikupljenim najmanje 274 dana u godini. „Stanovništvo je izloženo nekim od najviših koncentracija zagađenja zraka u Europi, čak do pet puta više od nacionalne i razine EU-a⁶“, navodi se u izvješću koje identificira regiju nedostatak pristupa modernim resursima obnovljivih izvora energije kao glavnog uzročnik onečišćenja zraka. „Zagađenje zraka u gradovima Zapadnog Balkana uzrokuje između 15 posto i 19 posto ukupne smrtnosti i smanjuje životni vijek između 1,1 i 1,3 godine⁷“, navodi se u izvještaju.

Opasnosti od potresa na zapadnom Balkanu

Regija Zapadnog Balkana izložena je seizmičkim opasnostima. U prosjeku, najmanje jedan potres jačine VII stupnja Medvedev – Sponheuer – Karnik (MSK) bude svake treće godine, intenzitet VIII svake 13 godine, intenzitet XI ili veći svakih šezdeset godina. Albanija i obalno područje Zapadnog Balkana imaju više potresa nego sjeverni, zapadni i istočni dio regije⁸.

6 SABINA NIKSIC, Associated Press, Balkansfacesalarmininglevelsofairpollution, Jun 3, 2019

7 SABINA NIKSIC, Associated Press, Balkansfacesalarmininglevelsofairpollution, Jun 3, 2019

8 UNDP, Human Development Report 2016, str. 39

Kosovo: Prirodne katastrofe na Kosovu predstavljaju rizik za živote, imovinu, okoliš i kulturno nasljeđe. Kosovo ima značajnu izloženost i ranjivost na prirodne i tehnološke katastrofe. Od kraja sukoba 1999. godine, Kosovo je započelo procvat u izgradnji koju vlasti nemaju pod adekvatnim nadzorom. Strukturalna slabost protiv potresa i poplava pogoršana je nezakonitom gradnjom na opasnim područjima i nepoštivanjem građevinskih propisa. Zemljotresi za razdoblje 1851. – 2013. odražavaju rastući trend u posljednjih 20 godina. Ali to može također biti posljedica nedostatka podataka prije 1993. godine kada su identificirane samo velike katastrofe velikih razmjera.

Na teritoriju Kosova razlikuju se sljedeća područja seizmičkih resursa: Uroševac – Vitna – Gnjilane, Skënderaj, Mitrovica, Peć – Đakovica – Prizren – Dragaš i Kopaonik. Najveće vrijednosti maksimalne očekivane magnitude su u regijama: Uroševac – Vitna – Gnjilane; Skenderaj – Mitrovica; Peć – Đakovica – Prizren – Dragaš i Kopaonik⁹. Posljednji potres u Istoku s najvišim stupnjem šoka dogodio se 2010. godine u tom dijelu zapadna zemlja. U travnju 2002. Gnjilane je pogodio potres magnitude 5,7 koji je uzrokovao značajnu štetu na infrastrukturi i materijalnim dobrima. Prema Institutu za seizmologiju, u zemlji se svakodnevno bilježi oko 10 potresa niskog intenziteta¹⁰.

Srbija je također izložena opasnostima od zemljotresa, kao što su zemljotres koji se u studenom 2010. dogodio u Kraljevu i osjetio se u cijeloj zemlji, uključujući glavni grad Beograd. Šteta je bila znatna: dvije su osobe izgubile život, preko 100 zadobilo je lakše ozljede, materijalna šteta je bila velika: 5.967 objekata pretrpjelo je značajnu štetu, 1.551 je postalo neupotrebljivo, dok je 138 uništeno.

Albanija: istraživači definiraju kao jednu od zemalja sa seizmičkom aktivnošću, među najvišima u Europi. Rizik potresa uvijek je prisutan na cijelom teritoriju. Stručnjaci ocjenjujući ovaj rizik, zaključili su da svaki 5 godina snažni potres može biti preko 7 stupnjeva, a svakih deset godina potres iznad 8 stupnjeva. U Albaniji je posebna važnost dana procjeni vjerojatnog seizmičkog rizika, analiziranju pravovremene i prostorne raspodjele seizmičke aktivnosti u Albaniji. Albanija je najugroženija zemlja u Europi od prirodnih katastrofa, navodi se u zaključku izvučenom iz izvješća o svjetskom riziku za 2014. objavljenog od Instituta za okoliš i ljudsku sigurnost pri Sveučilištu Ujedinjenih naroda¹¹.

U Albaniji je u posljednja dva desetljeća, kada je procvat izgradnje više katnih stambenih zgrada, posebno u velike gradove, jedini pravno priznati dokument za procjenu da li određeni trg ili područje prijeti potresima je odobrena karta 34 godina. U mnogim su slučajevima studije su izrađene nakaradno

9 Agencija za upravljanje u hitnim situacijama, 2015, Des Inventar Kosova, <http://desinventar.cimafo-undation.org/DesInventar/profiletab.jsp?countrycode=rks&continue=y>, pristup 11. prosinca 2015

10 Vlada Kosova, 2014, Analiza Strateškog sigurnosnog sektora.

11 The 2014 World RiskReport (WRR 2014) published by UNU-EHS and the Alliance Development Works/ BündnisEntwicklungHilft (BEH)

i nakon dobivanja građevinske dozvole odstupljeno je od inicijalnog projekta. Zabrinutost stručnjaka, koji bolje znaju što se može dogoditi od snažnog drhtanja, velika je, ali zapravo smo se svi pitali što se može dogoditi ako pogodi snažan potres?

Odgovor na ovo pitanje dao je potres 26. studenog 2019. Zemljotres 26. studenog u Albaniji, najsmrtonosniji za 2019. u cijelom svijetu. Područja koja su najviše pogođena su gradovi Drač i Thumanu, dok je velikih šteta bilo u Lač-u, Fushë – Krujë, Kamëz i Tirani. U razornom potresu jačine 6,3 po Richterovoj skali poginulo je 51 osoba, povređeno 900 osoba i raseljeno oko 17 000 ljudi. Ukupno 202.291 osoba u 11 jedinica lokalne uprave pogođena je ovom prirodnom katastrofom. Neojačane zgrade koje su imale neplanirano opterećenje, poput dodatnih katova, pretrpjele su veću štetu od potresa uslijed primjene starih građevinskih pravila, loše kvalitete gradnje, loše izrade, intervencije stanovnika, nedostatka neadekvatno održavanje i popravak nakon prošlih potresa, poput rujanskog potresa.

Sjeverna Makedonija, je smještena u zemljopisnom području s velikom seizmičkom aktivnošću. Zemljotresi jačine do 7,8. stupnjeva Richterove skale, izmjereni su u 10 različitih seizmičkih zona u zemlji. Najjači zemljotresi dogodili su se u Pehcevo – Kresni 1904. i Valandovo – Dojranu. Zemljotres koji je pogodio Skopje prije 56 godina jedna je od najrazornijih prirodnih katastrofa koja je pogodila glavni grad Sujevjernje Makedonije, ali i državu općenito. U tragediji 26. jula 1963., koja je uništila Skopje, poginulo je 1.070 ljudi, a ozlijeđeno 3000 drugih. Kao posljedica zemljotresa uništeno je 15.800 zgrada, još 28.000 je oštećeno, a 200.000 ljudi ostalo je bez kuće.

Crna Gora, je smještena u području visokog seizmičkog rizika. Najrazorniji zemljotres u Crnoj Gori bio je 1979., koji je ubio 136 ljudi i nanio više od 4 milijarde dolara štete. Nakon potresa 1979. god, bilo je mnogo manjih potresa. Jedan se dogodio početkom 2014. godine, koji nije uzrokovao veće materijalne štete.

Bosna i Hercegovina, prema teritorijalnim seizmičkim kartama, Bosna i Hercegovina je zemlja koju pogađaju potresi, koji su slabijeg intenziteta, Sarajevo se ističe kao najviše pogođeno središte. Najjači potres koji je pogodio Sarajevo bio je 1962. godine, s magnitudom od 6.0 stupnjeva Richterove skale.

Rizici od poplava na zapadnom Balkanu

Zapadni Balkan snažno je pod utjecajem opasnosti od poplava. Poplave se javljaju tijekom cijele godine, uglavnom u nizinama tijekom proljeća kada su velike kiše i topljenje snijega. Obilne kiše mogu na jesen uzrokovati poplave rijeka. Rast poplava i suša na zapadnom Balkanu predstavljat će sve veći rizik za gospodarstvo, floru, faunu i ljudsko zdravlje. Klimatske promjene uzrokuju intenzivne poplave. Obalne zemlje Albanija, Crna Gora ali i Kosovo jasno vide

potrebu za zajedničkim djelovanjem u smislu spremnosti, reagiranja kako bi se uspješno suočile s posljedicama ovih događaja i prilagodile se planiranim promjenama.

Kosovo – najčešće prirodne katastrofe koje su pogodile i ugrozile Kosovo su: poplave, požari, geološki, biološki i meteorološki događaji. Najnovija baza podataka s povijesnim podacima stvorena 2015. godine „Des Inventar Kosovo“ odražava glavne rizike od prirodnih i drugih katastrofa na Kosovu. Ukupno, prema nalazima Des Inventara, prosječno 14.400 ljudi svake godine pogodi katastrofe, oko 1 do 2 ljudi izgube život, a ekonomska šteta doseže i do 8,5 milijuna (€) s 1.228 domova i 1.261 hektara zemlje pogođenom katastrofama. Prema prirodnim katastrofama, Kosovo je pogođeno kako slijedi:

- a) Šumski požari (74%), uglavnom u Prištini, Kamenici i Dečanu;
- b) Poplave i poplave (82%), uglavnom u Uroševcu, Rahovec i Skënderaju.
- c) Meteorološki događaji (39%), posebno se ističu: Podujevo, Uroševac i Đakovica.

Uzimajući u obzir nisku razinu društvenog i ekonomskog razvoja, kao i sve veće ekološke probleme, procjenjuje se da rizik od prirodnih katastrofa na Kosovu značajnu šteti društveno-ekonomski razvoj¹².

Srbija – Srbija je izložena nizu prirodnih opasnosti, uključujući poplave, klizišta, suše i zemljotrese. Najčešći rizik su prekomjerne oborine koje mogu dovesti do poplave i klizišta. Trideset posto poljoprivrednog zemljišta u zemlji i više od 3000 kilometara puteva ugroženo je od poplava. Sa prosječno 100 katastrofa u deset godina od početka 19. stoljeća, doseglo je 2800 katastrofa u posljednjih deset godina. Krajem svibnja 2014. Srbiju su pogodile najveće poplave i klizišta u 120 godina. Prema procjeni potreba podržanih GFDRR-om nakon katastrofe (PDNA), katastrofa je zahvatila više od 1,6 milijuna ljudi i nanijela više od 1,7 milijardi dolara štete.

Albanija – Tijekom posljednjih desetljeća, Albaniju je gotovo prosječno pogodila prirodna katastrofa godišnje, koja se uglavnom odnosi na poplave. Ekonomski gubici u protekle 33 godine, samo zbog poplava, klizišta i zemljotresa, procjenjuju se na 2,3 milijarde dolara ili prosječno 68,67 milijuna dolara godišnje ili 2,49% BDP-a. Riječni sustav u Albaniji predstavlja najveći rizik od poplava. Bilanca pokazuje da je od 1990. do kraja 2017. 962.326 Albanaca bilo zahvaćeno prirodnim katastrofama, uglavnom poplavama. Mogu se spomenuti najveće poplave u Albaniji: prosinac 1962. i siječanj 1963, poplavljeno je više od 70 tisuća ha poljoprivrednog zemljišta i mnoga naseljena središta koja se nalaze na ovim područjima: kao grad Skadra i Lezha. Poplave od rujna 1995. – siječnja 1996., poplave su mnoge stambene kuće pretvorile u ruševine, u većini slučajeva odnijele živote ljudi na područjima Skadra, Leshnja, Kruja,

¹² Strategija i akcioni plan za smanjenje rizika od katastrofa 2016. – 2020., Ministar unutarnjih poslova Republike Kosova, Priština, svibanj 2016.

Laç, Drač, Lezha. Poplave 22. do 30. rujna 2002. stvorile su ozbiljnu situaciju za područja Skadra, Leža, Milot i Torovica, gdje je poplavljeno preko 16 000 ha poljoprivrednog zemljišta i pogodeno preko 7500 obitelji. Poplave iz siječnja 2010. u regiji Skadar – Lezha poplavile su preko 14 000 ha poljoprivrednog zemljišta, preko 1200 stambenih zgrada, dok je 12 000 ljudi moralo biti evakuirano iz svojih domova. Albanska vlada koristi vojsku i policiju kako bi pomogla evakuirati stanovnike čamcima i vojnim vozilima. Poplave iz veljače 2015. poplavile su oko 3.000 ha poljoprivrednog zemljišta, preko 600 stanova, poplave su pogodile oko 42.000 ljudi. Poplave u 2017. godini bile su mnogo veće nego u 2015. Poplavljene kuće bile su 4700, poplavljeno je 10625 ha poljoprivrednog zemljišta.

Crna Gora je sklona različitim prirodnim opasnostima, poput poplava, suša, oluja, klizišta, požara itd. Kako se klimatske promjene mijenjaju, očekuje se da će različite vrste ekstremnih vremenskih promjena povećati vjerojatnost njihove pojave i povećati ozbiljnost, posebno poplave, suše, požari. Događaji koji bi mogli negativno utjecati na poljoprivredni sektor u Crnoj Gori.

Najrazornije posljedice prirodnih katastrofa u Crnoj Gori uzrokovale su poplave, koje su najvećim dijelom posljedica obilnih kišnih padavina. U proteklih 20 godina, Crna Gora je doživjela šest razornih poplava, od kojih su najveće zabilježene u posljednjih 7 desetljeća u 2000., 2010. i 2011. godine¹³. Procjena FAO-a za poplave 2010. godine procijenila je da je potopljeno oko 30 000 hektara poljoprivrednog zemljišta. Najviše je pogodeno područje oko doline rijeke Zete i područje oko Skadarskog jezera, točnije teritorij Golubovca, gdje je uništena većina poljoprivrednih proizvoda.

Sjeverna Makedonija, poplave su uobičajene u zemlji. Obično ih uzrokuju riječne poplave, najčešće zbog pljuskova s kišom, a najčešće su u sljedećim područjima: DolnoPovardarie, Strumicko polje, Polog, Strusko i Prespansko polje. Preko 100.000 hektara obradivog zemljišta nalazi se u poplavnim područjima visokog rizika. Obilne kiše u siječnju i veljači 2015. dovele su do porasta razine rijeke što je dovelo do obilnih poplava u 43. od ukupno 83 općina širom Makedonije, što je izravno pogodilo oko 170.000 ljudi, a neizravno zahvatilo više od 1 milion ljudi.

Bosna i Hercegovina, općenito, prema općim godišnjim količinama kiše, Bosna i Hercegovina se smatra područjem bogatim vodama. Već je poznato da je Bosna i Hercegovina izložena velikom riziku od poplava. Poplave su u nekim slučajevima nanijele veliku štetu gospodarstvu, infrastrukturi, okolišu, zdravlju stanovništva, uključujući gubitak ljudskih života. Na primjer, zbog obilnih kiša u travnju 2001. godine poplavljen je velik dio BiH, uzrokujući veliku štetu poljoprivredi, zgradama, cestama, inženjerskim građevinama i

13 Food and Agriculture Organization of the United Nations Podgorica, 2018, ISBN 978-92-5-130138-8 © FAO, 2018

komunalnoj infrastrukturi u općinama Orašje, Zenica, Doboj, Tuzla i Travnik. Poplave u ožujku i travnju 2004. poplavile su oko 13 500 hapoljoprivredne površine, sa ukupnim gubitkom od oko 13 milijuna eura. Poplave u siječnju, lipnju i prosincu 2010. uzrokovala su gubitak od 44 milijuna eura.

Rizici od suša na Zapadnom Balkanu

Suše se manje razumiju i često su manje uočljive u odnosu na druge prirodne opasnosti. Na Zapadnom Balkanu suše su sklone značajnim ekonomskim gubicima, posebno u poljoprivredi, opskrbi energijom i pitkom vodom. Zbog nedostatka informacija i analize tih rizika teško je predvidjeti i procijeniti. U prošlosti su suše kao pojava bile rjeđe od poplava u regiji. Prema procjeni Europske komisije, meteorološke suše i nestašice vode u Europskoj uniji, za koje se očekivalo da će se javljati jednom u svakih 100 godina, procjenjuju se da se javljaju jednom u 50 godina do 2070. godine. Osim toga, strah od nestašice vode u svim zemljama zapadnog Balkana, osim Bosne i Hercegovine i Hrvatske, vjerojatno će porasti do 10% zbog klimatskih promjena i sve veće potražnje za vodom.

Kosovo je pogođeno rizikom od suše zbog posebnih meteoroloških i hidroloških uvjeta. Zbog nedostatka oborina, nedostatka sustava za navodnjavanje, poljoprivredna se proizvodnja često može smanjiti ili čak prepoloviti. Najveće suše u posljednja dva desetljeća na Kosovu su one iz 1993., 2000., 2007. i 2008. godine. U 2000. god. bila je najveća suša i proširila se na gotovo cijeli teritorij Kosova. Od 2004. godine, 80% kosovskih općina ima nedostatak vode zbog hidrološke suše i zlorabe vodenih resursa.

U 2012. godini Srbiju je pogodila suša više od 50 dana, pri čemu su temperature prelazile 35 ° C što je nanijelo štetu na više od milijun hektara poljoprivredne proizvodnje u vrijednosti većoj od 141 milijun dolara štete.

S. Makedonija je jedno od najsušnijih područja u Europi. Suše 2003. i 2006. – 2007. neke su od suša koje utječu na poljoprivrednu produktivnost. Poznata je najveća suša 1993. godine, kada su gubici u poljoprivrednoj proizvodnji dosegli 7,6% BDP-a.

U Bosni i Hercegovini, suše gotovo svake godine nanose veliku štetu poljoprivrednoj i prehrambenoj proizvodnji. Najveći rizik od suše u Bosni i Hercegovini je na sjeveroistoku i jugozapadu. Najveće suše javljaju se na području Mostara. U tom dijelu BiH najveća katastrofalna suša dogodila se 1952. Suše manjeg intenziteta javljaju se i na području Bihaća. U ravninama zemlje suša je manje izražena nego u Hercegovini. Posljednjih desetljeća Bosnu i Hercegovinu zahvatilo je nekoliko suša, poput one iz 2000., 2003., 2007., 2011., 2012. Bosnu i Hercegovinu je u kolovozu 2000. pogodila jaka suša, koja nije poznata od tada 1880. godine, prije 120 godina, bilo je pogođeno oko 60% poljoprivredne proizvodnje, što je rezultiralo ozbiljnim nedostatkom hrane. U ljeto 2003.

godine, mnoge zajednice u BiH pogođene su četveromjesečnom sušom koja je uzrokovala oko 200 milijuna eura štete u poljoprivredi i pogodila 200 000 ljudi. U ljeto 2007. godine, ekstremno jake temperature i suša uništile su više od 40% poljoprivredne proizvodnje. Također u 2012. godini bilo je dugo razdoblje suše koja je nanijela više od milijardu dolara štete na poljoprivrednoj proizvodnji.

Opasnosti od požara na Zapadnom Balkanu

Požari unište velike prostore, koji se šire velikom brzinom, ne mogu se spriječiti da se šire bilo različitim blokovima, bilo prazninama poput cesta, rijeka. Osim što oštećuju zdravlje ljudi, živote ljudi, požari nanose veliku štetu poljoprivredi, šumarstvu i turizmu, također imaju utjecaja na gospodarstvo. Požari imaju ekološke učinke, uključujući degradaciju šuma, eroziju tla i gubitak plodnosti. Požari su obično rezultat poljoprivrednih požara koji se šire u zapaljivu vegetaciju u različitim područjima, posebno u proljeće i ljeto, kada usjevi nakon žetve spaljuju otpad usjeva. Zemlje Zapadnog Balkana koje su najviše pogođene požarom su: Albanija, S. Makedonija, Hrvatska, Crna Gora i manje Srbija. Klimatske promjene su se već povećale na zapadnom Balkanu. Klimatske promjene uslijed globalnog zagrijavanja također su povećale rizik od požara. S. Makedoniju su često pogodili požari koji se javljaju uglavnom u sušnim razdobljima. Procjenjuje se da je između 2000. i 2010. godine, gotovo 100.000 hektara šume bilo zahvaćeno tim požarima. Između 1999. i 2005. godine zabilježeno je ukupno 1191 šumski požar, što je rezultiralo sa 59 500 hektara spaljene zemlje i ekonomskim gubicima od preko 28 milijuna dolara.

Upravljanje rizikom na zapadnom Balkanu

Međunarodna, regionalna, međuregionalna i prekogranična suradnja i dalje je važna u pružanju podrške naporima država, njihovim nacionalnim i lokalnim vlastima, kao i zajednicama i poduzećima u smanjenju rizika od katastrofa. S obzirom na to i radi smanjenja rizika od katastrofa, postoji potreba za rješavanjem postojećih izazova i pripreme za buduće izazove, s naglaskom na praćenju, procjeni i razumijevanju rizika od katastrofa i razmjeni takvih podataka i o tome kako je stvoreno jačanje upravljanja rizicima od katastrofe i koordinacija svih relevantnih institucija i sektora te puno i smisleno sudjelovanje sudionika na odgovarajućim razinama. Sprječavanje novih rizika i smanjenje trenutnih rizika od katastrofa i koordinacija svih relevantnih institucija i sektora te puno i smisleno sudjelovanje sudionika na odgovarajućim razinama.

Upravljanje rizikom je proces kojim tvrtke sustavno identificiraju, mjere i upravljaju različitim vrstama rizika koje su svojstvene njihovom poslovanju. Većina gubitaka od prirodnih katastrofa nije pokrivena osiguranjem. To znači da se milijuni obitelji i poduzeća suočavaju s velikim i širokim jazom u

zaštiti. Jasno je da sigurnost ne može spriječiti poplavu. Ali to može pomoći stanovnicima i tvrtkama da se oporave od razaranja. Međutim, važno je napomenuti da cilj upravljanja rizikom nije ukloniti rizik i nestabilnost, već ga razumjeti i upravljati njime. Upravljanje rizikom omogućava organizacijama da identificiraju i kvantificiraju svoje rizike i poduzmu potrebne radnje za upravljanje rizikom.

Upravljanje rizikom prijenosom rizika na osiguravatelje

Kako bi testirale smanjenje rizika, mnoge vlade preferiraju da stanovnici područja sklonih poplavama kupuju osiguranje od poplava, postavljajući zahtjeve kako bi zgrade postale otpornije na poplave. Osiguravajuća društva, obično upravljaju velikim rizicima diversifikacijom sa suosigurateljima i reosigurateljima. Međutim, u posljednje vrijeme mnoga društva za reosiguranje ne preuzimaju rizike od osiguravajućih društava. Razlog su ogromni gubici koje su imali u posljednje vrijeme. Model rizika jedan je od najboljih metoda upravljanja rizikom danas. Modeliranje je proces stvaranja statističkog obrasca ponašanja ili predviđanja trendova, vjerojatnosti i međuovisnosti. Danas je modeliranje važan alat koji uglavnom koriste osiguratelji i reosiguratelji za procjenu rizika, za precizno određivanje cijene rizika, visine razine održavanja i prijenosa potrebnog rizika. Modeliranje rizika potpuno je promijenilo način na koji industrija osiguranja postupa s nizom rizika. Katastrofalni rizici, čak i u zemljama s vrlo razvijenim tržištem osiguranja, nisu pokriveni osiguranjem jer su veoma skupi.

Iznosimo samo neke podatke o sigurnosti i šteti od prirodnih katastrofa širom svijeta, tijekom 2017. Ekonomski gubici u svijetu nastali katastrofama koje je uzrokovala priroda ali i sam čovjek u 2017. godini bili su 337 milijardi dolara. Ekonomski gubici od prirodnih katastrofa, uglavnom od uragana, velikih oluja, požara, poplava i drugih vremenskih pojava, iznose više od 330 milijardi dolara, dok oni uzrokovani ljudskim rukama koštaju 7 milijardi dolara. Ukupni osigurani gubici pokrili su više od dvije trećine ekonomskih gubitaka od katastrofalnih događaja u 2017. godini, odnosno 144 milijarde dolara, što ukazuje na globalni jaz zbog zaštite od katastrofe od oko 193 milijarde dolara. Premija osiguranja od prirodnih katastrofa u 2017. godini iznosila je 58 milijardi dolara.

Upravljanje rizikom kroz prijenos rizika osigurateljima na Zapadnom Balkanu gotovo da i ne postoji. Zemlje Zapadnog Balkana još su u fazi tranzicije, s neodrživim ekonomskim razvojem, dohodak po glavi stanovnika je vrlo nizak. Niska osnova gospodarskog razvoja uvelike utječe na osiguranje. Osiguranje je uglavnom obvezno, a vrlo malo je dobrovoljno i životno osiguranje. U donjoj tabeli prikazujemo strukturu i snagu tržišta osiguranja u zemljama Zapadnog Balkana na kraju 2018. godine.

Tabela br. 2. Tržište osiguranja zemalja Zapadnog Balkana izraženo u milijunima eura

Države	Bruto premija	Životna osiguranja	Neživotna osiguranja
Hrvatska ¹⁶	1.329.307	422.733	906.574
Kosovo ¹⁷	91.884	2.784	89.100
Bosna i Hercegovina ¹⁸	364.598	73.278	291.320
Srbija ¹⁹	845.306	201.270	644.036
Albanija ²⁰	138.690	9.805	128.885
Crna Gora ²¹	86.800	15.200	71.600
S. Makedonija	161.425	27.153	134.272
Sveukupno	2.827.257	556.032	1.844.506

Jasno je da sigurnost ne može spriječiti poplavu. Ali to može pomoći stanovnicima i tvrtkama da se oporave od razaranja. Da bi se riješio ovog izazova, osiguravajuća industrija treba usko surađivati s vladama, financijskim sektorom, lokalnim planiranjem i stručnjacima civilne zaštite. Jer samo zajedno možemo riješiti specifične potrebe različitih dijelova gospodarstva i društva i pružiti posebne, potrebne i povoljne proizvode osiguranja. Neke zemlje Zapadnog Balkana subvencioniraju poljoprivredne i stočarske proizvode kroz osiguranja. Država plaća policu osiguranja osiguravajućim društvima za poljoprivredne i stočne proizvode koji su skloni prirodnoj katastrofi, poplavi, suši, mrazu, tuči, npr. kao što je Srbija.

Nakon potresa 26. studenog 2019. vlada i organ za financijski nadzor, objavili su nacrt zakona kojim se obvezuju svi građani na obvezno osiguranje kuće od potresa. Preliminarni tehnički nacrt izrađen je u okviru Projekta tehničke pomoći Svjetske banke koji financira FIRST i regulira obvezno osiguranje stanova od zemljotresa u Republici Albaniji. Prema nacrtu zakona, premija osiguranja podrazumijeva financijski trošak koji se mora platiti za dobivanje osiguranja, u skladu s ovim zakonom. Premije osiguranja plaća vlasnik osigurane imovine ili kao iznos jednak godišnjoj premiji osiguranja prije početka obveznog osiguranja zemljotresa.

Premija osiguranja bit će 25 eura, za osiguranje rizika za betonske konstrukcije i 15 eura, za rizike koje pružaju građevine s ostalim materijalima. Naknada u slučaju štete ili iznos osiguranja mora biti jednak obveznom limitu, s protuvrijednošću 25 000 eura za vrste građevine A i 15 000 eura, za vrste građevine B. Odbitni dio je na razini 2% od vrijednosti štete pokriven je i osiguranik za svaku štetu uzrokovanu potresnim događajima pokrivenim obveznim potresnim osiguranjem. Ovo osiguranje pokriva i predmete unutar stana, do 10% osigurane svote, ovisno o vrsti osiguranog predmeta. Tvrtka koja će se baviti pružanjem stambenih objekata od potresa će biti državna.

Upravljanje rizikom prevencijom

Upravljanje rizikom od prirodnih katastrofa na Zapadnom Balkanu usmjereno je na poduzimanje mjera za ublažavanje posljedica istih. Sprječavanje novih rizika i smanjenje trenutnog rizika od katastrofa primjenom integriranih i sveobuhvatnih ekonomskih, strukturnih, pravnih, socijalnih, zdravstvenih, kulturnih, obrazovnih, okolišnih, tehnoloških, političkih i institucionalnih mjera koje sprečavaju i smanjuju izloženost i ranjivost od katastrofa, povećati spremnost za reakciju i oporavak i tako ojačati otpornost. Različite međunarodne organizacije financirale su desetine projekata na Zapadnom Balkanu kako bi istražili i spriječili opasnosti, poput uređenja korita rijeka, osiguranja brana na jezerima, osiguravanja vode za piće i izgradnje sustava za navodnjavanje. Veliki dio ulaganja usmjeren je na podizanje svijesti o ljudskom faktoru u izbjegavanju i upravljanju rizicima koji mogu biti od ljudskog ili prirodnih faktora.

Republici Kosovo kao novoj zemlji u razvoju potrebna je veća, koordinirana i adekvatna međunarodna podrška za smanjenje rizika od katastrofa, s obzirom na posebne izazove za razvoj i jačanje lokalnih kapaciteta za prevenciju, pripremu, rehabilitaciju i oporavak. Stoga međunarodna, regionalna i prekogranična suradnja i dalje ostaje važna u podršci naporima organa središnje i lokalne uprave, kao i zajednica i poduzeća, u smanjenju rizika od katastrofa.

Njemačko savezno ministarstvo za ekonomsku suradnju i razvoj (BMZ) u suradnji s ključnim agencijama: Ministarstvom turizma i okoliša iz Albanije, Ministarstvom okoliša i prostornog planiranja s Kosova, Ministarstvom održivog razvoja i turizma iz Crne Gore, Ministarstvom okoliša i prostorno planiranje iz Sjeverne Makedonije pokrenulo je zajednički projekt „Prilagodba klimatskim promjenama prekograničnim upravljanjem rizikom od poplava na Zapadnom Balkanu“ za razdoblje 2012. – 2021. Prekogranični rizik od poplave povećao se s klimatskim promjenama. Projekt se fokusira na slivu rijeke Drini (Drim) i podržava nacionalne i lokalne institucije u Albaniji, Kosovu, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji. Cilj ovog projekta bila je prekogranična suradnja tih zemalja, kako bi se postiglo zajedničko regionalno upravljanje rizikom od poplava. Iz tog razloga osnovana je prekogranična tehnička radna skupina za upravljanje rizikom od poplava. Unutar ove skupine pruža se tehnička stručnost zemljama kojima se identificiraju područja pod velikim poplavama, što je prvi korak Direktive EU-a o poplavama.

Koordiniran od strane Ureda za upravljanje javnim ulaganjima (PIMO) i Javnog vodoprivrednog poduzeća „Srbijavode“ i stručnosti Instituta za vode „Jaroslav Černi“, UNDP je pripremio studij o upravljanju rizikom od poplave predlažući poplavu u slivu Kolubare predloživši mjere za bolju prevenciju i kontrolu poplava u budućnosti. Studija je procijenila da će svake godine biti potrebno 10 milijuna eura da bi se značajno povećala poplavna sigurnost. Tijekom 2017. i početkom 2018. godine, srpska vlada osigurala je približno 25 milijuna eura sredstava iz kreditne linije Fonda Abu Dabi za provedbu ovih zaštitnih mjera.

U svibnju 2012., Ured Ujedinjenih naroda, za smanjenje rizika od katastrofa (UNISDR) i Svjetska meteorološka organizacija (OMO) pokrenuli su projekt „Izgradnja otpora protiv katastrofa na zapadnom Balkanu i u Turskoj“, uz potporu Europske komisije. Projektne aktivnosti strukturirane su u osam zadataka, od kojih četiri vodi UNISDR, a ostale četiri vodi OMO. Ovi zadaci su:

1. Povećanje regionalnih institucionalnih vještina i koordinacije u smanjenju rizika od katastrofa i prilagođavanja klimatskim promjenama (UNISDR)
2. Jačanje kapaciteta i regionalne suradnje na razmjeni podataka i znanja o rizicima (UNISDR)
3. Poboljšanje i procjena na karti rizika (OMO)
4. Sposobnost predviđanja meteoroloških i hidroloških uvjeta opasnih pojava i pravodobna upozorenja (OMO)
5. Razviti sposobnost potrebnu za podršku prilagodbi na klimatske promjene u smanjenju rizika od nacionalnih i regionalnih katastrofa (OMO)
6. Izrada regionalnog upozorenja. Sustavi upozorenja u okviru regionalne suradnje (OMO)
7. Promocija proizvoda osiguranja i reosiguranja za prijenos rizika od katastrofe (UNISDR), i
8. Povećavanje svijesti javnosti o smanjenju rizika od katastrofa (UNISDR)¹⁴.

Zaključci

Opasnosti s kojima se svijet i zapadni Balkan danas suočavaju teško se mogu izbjeći, ali šteta se može umanjiti. Razne organizacije nude brojne fondove zemljama zapadnog Balkana kako bi uložile u ublažavanje posljedica katastrofalnih rizika. Milijuni su uloženi u regulaciju riječnih brana, u regulaciju korita rijeke, u uspostavljanje sustava navodnjavanja, u osnivanje tvornica za opskrbu pitkom vodom.

Ljudska svjesnost posljedica katastrofalnih rizika, uzroka njihove pojave, njihovih posljedica, izbjegavanja, uvelike utječe na upravljanje rizicima. Informacije o posljedicama rizika, posebno onih koje stvaraju ljudske ruke, kao što su: uzrokovanje požara od ljudskih ruku, ispunjavanje korita inertima, ne čišćenje tekućih riječnih korita može utjecati na manji broj opasnosti i smanjiti štetu.

Poštivanje prostornog i strukturalnog planiranja tijekom izgradnje zgrada, kuća, tvornica, škola i bolnica, uvelike utječe na ublažavanje posljedica od potresa.

¹⁴ Dr. Ebru A. Gencer, Mr. Demetrio InnocentiA compendium of disaster risk reduction practices in cities of the Western Balkans and Turkeystr. 9

Gubici od katastrofalnih rizika su ogromni, gubici koje niti osiguravajuća društva niti država ne mogu pokriti bez podrške mnogih međunarodnih organizacija. Društva za osiguranje i reosiguranje nedavno su počela da ne osiguravaju ove rizike.

Egzistencijalnim rizicima lakše se upravlja jer ih uzrokuje ljudska svijest, npr. opasnosti nuklearnog oružja, opasnosti od pandemija, opasnosti od napredovanja tehnologije, opasnosti od klimatskih promjena i tako dalje.

Ako ih sada ne zaustavimo, prema riječima stručnjaka, bit će prekasno. Tada se gubici od tih rizika ne mogu finansijski mjeriti.

Upravljanje rizikom između prijenosa kod osiguravatelja na Zapadnom Balkanu za neke rizike poput. poplave, suše, mrazi, tuče mogu se izvršiti državnim subvencijama, nisu baš skupe za državu.

Zemlje Zapadnog Balkana, osim gospodarskog i društvenog razvoja, moraju posvetiti veliku pažnju upravljanju rizicima, ulaganjima u infrastrukturu, stimuliranjem poduzeća, poljoprivrednika ali i obitelji da osiguraju svoju imovinu.

Ideju albanskog premijera o državnoj tvrtki koja će se baviti pružanjem stambenih zgrada, poslovnih zgrada, javnih zgrada, vrijedno je tretiranja kao dobra ideja, jer je Albaniju tek 2019. godine pogodio stotine potresa s gubicima milijarde dolara. Kroz ovo osiguranje prikupljena sredstva u premijskom obliku bit će oko 60 milijuna godišnje. Kad tome pridodamo da je Albaniju svakih deset godina pogodio snažan potres, tad prikupljena sredstva od premija pokrit će gubitke od najmanje 50% ovog fonda (s obzirom na potres od 26. studenog 2019.).

Literatura

1. Prof. Dr. Sherif Gashi, „Menaxhimi i rreziqeve në tregun e sigurimeve“ Libri Shkollor, Prishtinë 2013
2. Nik Bostvon, Milan M. Čirković, „Rizici globalni katastrofa“ Smederevo, 2011, 2012
3. Dr. Ilir Hoti, „Industria e Sigurimeve dhe Menaxhimi i Rrezikut“, Instituti i Inxhinierisë Financiare për Bankë & Sigurime Tiranë 2008
4. Dr. Vladimir Njegomir, „Osiguranje i Reosiguranje“, Tradicionalni i Alternativni Pristupi, Tectus 2011
5. Kosova (UNSCR 1244/99), 2009. Vlerësimi i rrezikut të Komunës së Prishtinës ndaj fatkeqësive natyrore dhe fatkeqësive të tjera në Territori i Komunës së Prishtinës.
6. Strategjia për zvogëim të rrezikut nga fatkeqësit dhe plani i veprimet 2016 – 2020, Ministri i Punëve të Brendshme i Republikës së Kosovës Prishtinë, Maj 2016
7. Vlada Crne Gore, Ministarstvo unutarnjih poslova. 2014. Planiranje zaštite od poplave i spašavanja u Crnoj Gori. Zbornik radova prve Nacionalne platforme za smanjenje rizika od katastrofa).

8. Vlada Crne Gore, Ministarstvo unutarnjih poslova. 2006. Nacionalna strategija za izvanredne situacije. Podgorica).
9. Vlada Crne Gore, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja. 2014. Šumska strategija i Plan razvoja šuma 2014. – 2023. – Nacionalna strategija šuma. Podgorica).
10. Republika Crna Gora, 2013. Nacionalno izvješće o napretku u implementaciji HFA-a (2011 – 2013).
11. Dr. Ebru A. Gencer, Mr. Demetrio Innocenti „A compendium of disaster risk reduction practices in cities of the Western Balkans and Turkey“ pp. 9
12. Republika e Serbisë, 2013. Raporti Kombëtar i Progresit i Serbisë për Implementimin e HFA (2011 – 2013).
13. KB BiH (Zyra e Koordinatorit të Përhershëm të Kombeve të Bashkuara në Bosnje dhe Hercegovinë), 2014. ‘Fatkeqësia e Përmbytjes në Bosnje dhe Hercegovinë Raporti i Situatës ‘Nr: 3.
14. OECD (2016), „Financial management of Flood Risk“, OECD Publishing, Paris, ISBN 978-92-64-25767-2
15. Richard Benson „From nuclear war to rogue AI, the top 10 threats facing civilisation“ Wired, 12 februar, 2017 <https://www.wired.co.uk/article/10-threats-civilisation-ai-asteroid-tyrannical-leader>
16. Republika e Shqipërisë, 2013. Raporti i Monitorimit i HFA-së Shqiptare 2011 – 2013. Drejtoria e Përgjithshme e Emergjencave Civile
17. Republika e Shqipërisë. 2014. Strategjia Kombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë dhe Mbrojtjen Civile 2014 – 2018. Draft për konsultim – versioni i 19 qershorit. Tirana. 32 pp.
18. 2015. Të sigurosh të ardhmen e Bujqësisë. <http://agroweb.org/?id=10&l=516&ln=en&url=insuring-the-future-of-agriculture>).
19. 2016. Sigurimi në bujqësi: Shpresë për 757 fermerë. <http://agroweb.org/?id=10&l=1383&ln=en&url=insurance-in-agriculture-hope-for757-farmers>).
20. Ana M. Petrović „Challenges of torrential flood risk management in Serbia“, Geographical Institute „Jovan Cvijić“ SASA, Belgrade, Serbia, 13 August 2015
21. Petrović, A., Kostadinov, S., & Dragičević, S. (2014). The Inventory and Characterization of Torrential Flood Phenomenon in Serbia. Polish Journal of Environmental Studies, 23(3), 823- 830.
22. Camelia SLAVE „Floods in the Last Decade: Management Flood Risk Strategy in Novaci City, Romania“ International Journal of Academic Research in Environment and Geography Vol. 4, No. 1, January, 2017, faqe 27-32. E-ISSN: 2313-769X
23. Република Македонија. 2006 година. Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република Македонија, Скопје
24. Stanimir Živanović „Impact of Drought in Serbia on Fire Vulnerability of Forests“ Emergency Management Sector of Serbia Belgrade, Serbia, Published: June 30, 2017

25. Република Македонија. 2008 година. Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија Дел I/II, 2008 година. Скопје,
26. Агенција за супервизија на осигурувањето. 2015 година. Земјоделско осигурување во Македонија. Минхен, јуни 2015 година
27. Сеопфатна анализа на системот за управување и намалување на ризиците од катастрофи во земјоделскиот сектор, FAO, 2018, (www.fao.org/publications)
28. The 2014 World Risk Report (WRR 2014) published by UNU-EHS and the *Alliance Development Works/Bündnis Entwicklung Hilft (BEH)*
29. Hrvatski ured za osiguranje, godisnji izvestaj 2018, www.huo.hr
30. Banka Qendrore e Kosovës, raporti vjetor 2018, https://bqk-kos.org/repository/docs/2018/BQK_RV_2018.pdf
31. Agencija za osiguranje u Bosni i Hercegovini, godisnji izvestaj 2018 www.azobih.gov.ba
32. Udruženje osiguravača Srbije, godišnji izveštaj 2018, <http://uos.rs/>
33. Autoriteti Mbikqyres Financiar, raporti vjetor 2018, <https://amf.gov.al/>
34. Nacionalni biro osiguravača Crne Gore, godišnji izveštaj 2018, www.nbocg.me
35. sq.wikipedia.org/wiki/Ballkani_Perëndimor
36. UNDP, Human Development Report 2016, faqe 39

